

Potpukovnik
mr RADOVAN RADINOVIĆ

Neki teorijsko-metodološki problemi istraživanja iskustava NOR-a

Na iskustvima NOR-a temelji se naša savremena koncepcija i doktrina opštenarodne odbrane, naša strategija oružane borbe.¹ Štaviše, naša savremena rešenja u području opštenarodne odbrane nisu utemeljena samo u idejama tih iskustava, u njihovim intencijama prema savremenosti. Mnoga od tih iskustava empirijski su se potvrdila u praksi brojnih oslobodilačkih i revolucionarnih ratova savremene epohe. Time su zadobila *univerzalno značenje* i rang pravilnosti prvoga reda važenja. Neka od tih iskustava bilo je moguće i opravdano preuzeti u celini i kao savremena rešenja, neka je trebalo ponovo vrednovati u skladu sa savremenim društvenim, međunarodnim, vojnotehnološkim i dr. uslovima, a neka iskustva su ostala kao trajna inspiracija traganja za novim savremenim rešenjem. Bez obzira na to kakav status imaju, sva ova iskustva trebalo je opisati, klasifikovati i objasniti, i to kako u međusobnoj povezanosti, tako i s obzirom na njihove pouke i poruke za savremenost.

Na taj način ta iskustva dobijaju svoje mesto u teoriji NOR-a kao sistematizovanom skupu iskaza. Naravno, sistematizovanost vojne teorije NOR-a uslovljena je mnogim činionicima, na koje ovde nećemo u celini ukazivati niti ćemo ih obrazlagati. Konstatovaćemo samo da je istraživanje NOR-a iz više razloga trajan zadatak naše vojne nauke, i da se sa stanovišta ove teme ističu naročito dva zahteva:

a) Da bi ta iskustva inspirativno delovala na našu savremenu društvenu praksu, moramo se potruditi da teorijski budu dobro ob-

¹ O tome je drug Tito više puta govorio, o tome su napisane stranice i stranice tekstova. Ovde se od toga polazi i uopšte nema potrebe obrazlagati.

rađena u meri u kojoj je to sa ove vremenske distance moguće. To jest, moramo izgraditi vojnu teoriju NOR-a bez obzira kako ćemo je zvati: strategija oružane borbe NOR-a² ili bilo kako drugačije.

b) I kada ne bi bila direktno upotrebljiva u sadašnjosti, ta iskustva, zbog svoje epohalnosti, zaslužuju da kao svedočanstvo oslanjanju zabeležena kao svetla tradicija budućim generacijama.

Imajući u vidu prethodno naznačene potrebe izgradnje celovite vojne teorije NOR-a u području njegove strategije, operatike i taktike, te njenog značaja za našu savremenu vojnu misao i praksu, sva istraživanja vojnih iskustava NOR-a moguće je, uslovno rečeno, svrstati u tri osnovne grupe, i to: istoriografska istraživanja, teorijska uopštavanja i istraživanja čiji je prevashodni cilj izvlačenje onih trajnih iskustava koja su manje ili više primenljiva u našoj savremenoj strategiji, operatici i taktici. Odmah treba reći da je ovo uslovna podela zato što ni jedno istraživanje nije čisto istoriografsko, teorijsko ili prognostičko, već svako sadrži deo sve tri celine, pri čemu jedna od njih preovlađuje. Nadalje, to su istovremeno tri vrste istraživanja, međusobno komplementarna, jedno se na drugo naslanja, počinje tamo gde prethodno prestaje. Bolje reći započinje rezultatima do kojih je prethodno istraživanje stiglo. U ovoj kratkoj analizi interesuju nas prve dve vrste istraživanja: istoriografska istraživanja i teorijska uopštavanja.

1. *Istoriografska istraživanja*. Sa stanovišta naučnih aspiracija to je početni i najniži nivo istraživanja. Kada to tvrdimo, onda nimalo ne želimo umanjiti doprinos koji su ova istraživanja dala našoj nauci i praksi. Njihova uloga je pionirska. Bez njih nema teorijskih uopštavanja. Ta istraživanja se kreću u okviru pedantnog registrovanja svih bitnih podataka o hronologiji događaja, njihovom prostoru, uslovima i akterima koji su u njima učestvovali. S obzirom na moguću tipologiju naučnih ciljeva, ova istraživanja predstavljaju *primarnu* interpretaciju istorijskih podataka, njihovu deskripciju sa elementima naučnog svrstavanja i objašnjenja. Svrstavanje i objašnjenje ostaju u okviru događaja ili grupe međusobno povezanih događaja. Dakle, ne radi se o celovitim svrstavanjima niti objašnjenjima, jer je to zadatak višeg nivoa istraživanja.

Koji su osnovni teorijsko-metodološki problemi realizacije ovih istraživanja?

². Na simpozijumu o strategiji NOR-a, održanom aprila ove godine u Beogradu, ovaj naziv bio je često u upotrebi.

Oni su svakako brojniji nego što ih je moguće izložiti u napisu ove vrste. Mi ćemo ukazati na dve osnovne grupe problema, i to: a) problemi nastanka, izvora podataka i njihove pouzdanosti; b) problemi interpretacije podataka.

a) *Nastanak podataka i pouzdanost njihovih izvora.* Može se reći da su podaci o ljudima i događajima nastali na više načina:

prvo, sistematskim zapisivanjem podataka u dnevnicima, ratnim zapisima, odlukama, zapovestima, planovima, direktivama itd. Nema razloga da se tim podacima ne veruje. Oni potiču iz same prakse bitki i ofanziva. Međutim, mora se konstatovati da im je verodostojnost moguće ispitivati tek *posredno*, i to njihovim dovođenjem u vezu i ukrštanjem sa drugim podacima i izvorima. Eventualna odstupanja u njima mogu biti vrlo različitog porekla, a najčešće zbog skučenosti uslova u kojima su podaci nastajali. Bez obzira na to, sa sigurnošću se može tvrditi da su to najpouzdaniji podaci i da za interpretaciju istorijskih događaja oni imaju rang temeljnih podataka;

drugo, naknadnim svedočanstvima učesnika. Već na ovom nivou podaci nisu potpuno izvorni. Oni su početni nivo interpretacije podataka. To su vrednovanja, ocenjivanja, procenjivanja minulih događaja sa stanovišta njihovog viđenja u momentu svedočenja. Svedočanstva mogu biti nepristrasna, istinita, ona to najčešće i jesu, ali mogu biti i dosta emotivna.

b) *Interpretacije historiografa, hroničara, istoričara — učesnika.* Ove interpretacije se izводе putem različitih oblika interpretacije, kao što su: skice bitki, bojeva i borbi, kazivanja o pohodima ratnih brigada, ličnostima i događajima, monografije itd. Interpretacije su nastajale u različitim periodima posleratnog razvoja, što će reći da postoji vremenska distanca između događaja i njihovih interpretacija. Time se obezbeđuje kritičnost interpretatora i interpretacije. A kritičnost je nužna, kako bi se iz svedočanstava o događajima očistilo sve ono što je emotivno, pristrasno i nedovoljno objektivno. Međutim, najveći metodološki problem za deo ovih interpretacija je upravo u tome što i one same mogu biti nedovoljno objektivne, pristrasne i emotivne. Ovi nedostaci mogu biti izazvani različitim činionicima, a pre svega *emotivnim odnosom* interpretatora prema događaju i ličnostima. Deo tih interpretacija je prigodnog, svečarskog karaktera. Kao naručioci pojavljuju se društveno-političke i društvene organizacije, društveno-političke zajednice, a kadkada su za neke monografije zainteresovane čitave regije, borci proslavljenih brigada, ličnosti iz javnog života itd. Sve to može, ali ne mora, uti-

cati da kazivanja ne budu dovoljno kritična, već da u sebi sadrže previše emotivnog. Konačno, zavisno od oblika interpretacije, njihova objektivnost može biti potpuna. Tako, na primer, kazivanje istoriografa i istoričara osnovana su na pouzdanim podacima. A kako su namenjena da što je moguće objektivno informišu o događaju putem skice, slike i reči, ona su i unapred osigurana od preterane emotivnosti.

Povoljna je okolnost što je metodološka kontrola objektivnosti interpretacija mnogo pouzdanija od kontrole pouzdanosti primarnih podataka. Jednostavno se može zaključiti da li su interpretacije osnovane na podacima ili su emotivno i uglavnom vrednosno kazivanje koje iza sebe nema dovoljno istorijske istine. Postupak kojim se to postiže je tzv. *imanentna kritika* (analiza) sadržaja interpretacije.

2. *Teorijska uopštavanja istorijskih iskustava.* Svako uopštavanje realizuje se u okviru nekakvog kategorijskog aparata (sistemom pojmova) koji u sebe apstrahuje bitne karakteristike pojava na koje se odnosi. To je zadatak svake teorije pa i vojne teorije NOR-a. Većina tih pojmova pripada jednom specifičnom sistemu značenja u kojem kategorije i pojmovi dobijaju ono značenje, sadržaj i obim koji im pridolaze intencijama teorijskog mišljenja (teorije značenja) i sadržaja predmeta na koje se odnose. To je slučaj kod onih nauka koje imaju u osnovi izgrađenu teoriju, metodu i jezik nauke. Međutim, kada su u pitanju one nauke koje to nemaju, tada se nalazimo pred bitnim teorijsko-metodološkim pitanjem, koje je moguće formulisati na ovaj način: *u okviru kojih kategorija uopštavati i uopštiti tu minulu praksu.*

Raščlanjeno i locirano u okvire prakse NOR-a, ovo pitanje je moguće postaviti i na ovaj način:

a) kako praksu NOR-a, njena iskustva istraživati iz sadašnjeg vremena, sa stanovišta njenog uticaja na našu savremenost, a da interpretacijama, klasifikacijama i objašnjenjima ne narušimo svu originalnost, samosvojnost i neponovljivost te prakse;

b) kako, sa kog teorijsko-metodološkog stanovišta negovati kritički stav prema toj praksi, koja, iako deluje i danas, ipak pripada drugačijim društvenim, vojnim, međunarodnim i drugim uslovima. Bolje reći, da li to stanovište izvesti s obzirom na vreme u kome su ta iskustva nastajala, pa, u skladu sa uslovima koji su ih odredili, proslediti prema našoj sadašnjosti i otkriti i otkrivati ono što iz te bogate riznice može u njoj trajno zaživeti. Ili, da li to stanovište izvesti s obzirom na neke bitne potrebe sadašnjeg vremena, pa odatle

retrospektivno proslediti prema vremenu prošlom i otkrivati ono što je danas u tim iskustvima, i teorijski i praktično, upotrebljivo.

Bez obzira kako odgovorili na ovo bitno metodološko pitanje, problem kategorijskog aparata i dalje ostaje ključni teorijsko-metodološki problem uopštavanja iskustava NOR-a. Tu su mogući vrlo različiti pristupi:

a) Preuzeti kategorije iz riznice klasične vojne teorije i dati im ono značenje koje im se daje u toj teoriji. Ovakav pristup izgleda pouzdan. On bi u formalno-metodološkom smislu nudio izvestan teorijski okvir za uopštavanje prakse. Međutim, to je samo prividno pouzdan postupak. Metodološki problemi su ovi: (a) radi se o kategorijama koje su tekovine građanske vojne misli i nije dovoljno njihovo značenje, sadržaj i obim da u sebe apsorbuju sve specifičnosti prakse i teorije NOR-a; (b) NOR je rat bez uzora. To ne znači da je on posve izvan vremena i da u njemu nije sabrano nikakvo prethodno iskustvo. Naprotiv. I pored toga, NOR je samosvojna društvena pojava koja implicira i originalnost teorijskih konstrukcija u čijim se relacijama osmišljava ta praksa. Ovo nedvosmisleno znači da se jedna autentična, samosvojna praksa, kakva je oružana borba u NOR-u, ne može »gurati« u sheme jedne vanvremene i beživotne teorije. Nadalje, nije dobar postupak koji oružanu borbu NOR-a nastoji da smesti u nekoliko kategorija i koji potom nastavi pomoću pedantnog raščlanjavanja i klasifikacije da na NOR kao autentičnu praksu nabacuje paukovu mrežu bilo kako perfektно izvedenog kategorijskog sistema.

b) U istraživanju i uopštavanju strategijskih iskustava NOR-a isključivo imati u vidu njene pouke i poruke za našu savremenu koncepciju, doktrinu i strategiju. Ovakav pristup vrlo je značajan za nas a u dosadašnjim istraživanjima i vrlo čest. Osnovna intencija mu je da se naša savremena strategija svestrano zasniva na strategiji NOR-a. Dakle, naša savremenost na našoj prošlosti. Reklo bi se da je postupak na mestu, jer ništa prirodnije nego otkriti genezu pojave i od njenog temelja proslediti njenim razvojnim putem. Mada je postupak u celini ispravan, ipak se i tu javljaju izvesni teorijsko-metodološki problemi, kao što su: (a) prošlost, ma kako bila svetla, monumentalna itd., ne sme biti *jedina* mera sadašnjosti. To može rađati opasnost da se prošlost kao jednom doživljeno iskustvo dogmatizuje, da se mistifikuje i na taj način blokira stvaralačke potencije sadašnjeg vremena i njegovih aktera; (b) i u ovom slučaju se jedna autentična praksa silom gura u kategoriju sadašnjeg vremena. Kategorije ovog vremena su proizvod drugačijih društvenih, pri-

rodnih, vojnih, međunarodnih i drugih uslova i okolnosti. Stoga dovoljno ne funkcioniše postupak koji oružanu borbu NOR-a smešta u nekoliko ključnih kategorija naše savremene strategije oružane borbe, a zatim izvodi dokaz o sličnosti i istovetnosti tih dvaju strategijskih sistema, da bi na taj način pribavio dovoljno argumenata o tome da se naša savremena strategija zasniva na strategijskim iskustvima NOR-a. Takav postupak samo delimično dozvoljava da autentična praksa NOR-a dođe do reči.

Kakav je, onda, odgovor na osnovno teorijsko-metodološko pitanje koje smo prethodno postavili (»u kojim i kakvim kategorijama uopštiti strategijska iskustva NOR-a?«). Mada je teško ponuditi kompletan odgovor, mislimo da bi ga trebalo tražiti u okvirima ovoga opšteg stava. *Svim kategorijama, koje su inače osnova za uspostavljanje teorijsko-hipotetičkog okvira istraživanja iskustava NOR-a i okvira klasifikacije, sistematizacije i uopštavanja njihovih rezultata, davati istovremeno opšte i posebno značenje.*

To praktično znači da opšte značenje svake kategorije treba da obuhvati ono što pod tim podrazumeva klasična i savremena vojna teorija. Tu svakako spada ono što je trajno, opšte i nužno obeležje svake od njih. Pod posebnim značenjem spada ono značenje koje su te kategorije imale u strategiji NOR-a, bilo da im je ono bilo izričito dato, da se podrazumevalo, ili im je bilo imanentno. Nadalje, u posebno značenje spada i ono koje im daje naša savremena strategija oružane borbe i naša vojna teorija.

Konsekventno sproveden ovaj pristup teorijskom uopštavanju rezultata istraživanja strategije upotrebe oružanih snaga NOR-a znači da bi u *strukturi teorijskog polja* »strategije oružane borbe u NOR-u« mogli prepoznati u osnovi *tri područja*, tri vrste teoretskih iskaza (stavova), i to:

1. iskazi koji uključuju i preuzimaju, uz posve selektivan odnos, ono što je opšte i trajno obeležje vojne teorije uopšte, a što predstavlja istovremeno i opšte obeležje vojne teorije NOR-a. Taj teoretski sklop je tekovina opšte vojne misli. Tim delom svoje vojne teorije NOR se posvedočuje kao jedan od *savremenih* ratova, a njegova vojna teorija kao *deo* opšte vojne teorije;

2. iskazi koji pripadaju teorijskoj riznici revolucionarnih i oslobodilačkih ratova savremenog doba, bilo da su njena potvrda, dokaz, ili, što je još važnije, njeno teorijsko i praktično obogaćivanje. Ovim teorijskim iskazima zahvata se *prvi nivo* autentičnosti NOR-a kao jednog od prvih revolucionarnih ratova socijalističkog tipa;

3. iskazi koji pripadaju samo NOR-u. To je onaj deo kojim se uopštava *autentična* praksa strategijske upotrebe oružanih snaga u NOR-u, kao neponovljivi složaj istorijskih, političkih, revolucionarnih, prostorno-vremenskih, moralnih i drugih okolnosti. To su, dakle, oni iskazi kojima se uopštava oružana borba NOR-a u svojoj originalnosti. Ili, to su oni iskazi po kojima NOR čini epohalni doprinos savremenoj marksističkoj vojnoj misli i vojnoj misli oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta dvadesetog veka. Ovakvih iskaza u vojnoj teoriji NOR-a treba najviše da bude.

Upravo napor svih istraživača i istraživanja treba da zahvati sve što je izvorno naše, da se očuva svedočanstvo za budućnost, ali i ono što u jednom prenesenom i posredovanom smislu ima neprocenjivu praktičnu i teorijsku vrednost za našu savremenu koncepciju, doktrinu i strategiju.